

POLITIČKE ATRIBUCIJE I STRUKTURA NARODNE REPUBLIKE BOSNE I HERCEGOVINE

Elvis Fejzić*

Sažetak: U tekstu će biti kritički analiziran i teorijski problematiziran politički karakter i struktura Narodne republike Bosne i Hercegovine, koja je činila jedan od dijelova šire i složene jugoslavenske državne tvorevine. Poseban akcent će biti stavljen na detektiranje i identificiranje demokratskih i republikanskih obilježja navedene političke zajednice. Također, u ovom diskursu potrebno je ispitati politički odnos bosanskohercegovačke republike i jugoslavenske federativne države, sa aspekta osigurane političke autonomije i distribucije unutrašnjeg državnog suvereniteta. Posebno je važno istražiti političku ulogu i participacijske mogućnosti građana u ovoj državnoj tvorevini, kao i komplicirani odnos između građanstva i državne vlasti.

Ključne riječi: Bosna i Hercegovina, država, republika, vlast, autonomija, suverenitet, građanstvo, participacija

Umjesto uvoda: tematski okvir

Politički temelji savremene Bosne i Hercegovine—koji oživljavaju njen politički subjektivitet i historijsko iskustvo državnosti—udareni su u toku Drugog svjetskog rata odlukama ZAVNOBiH-a i AVNOJ-a, ali ustavno-političke konture dobila je tek nakon ostvarene pobjede nad nacifašističkim režimima vlasti. Naime, Narodna Republika Bosna i Hercegovina (u daljem tekstu: NR Bosna i Hercegovina) konstituirana je kao jedna od šest republika unutar Federativne Narodne Republike Jugoslavije (u daljem tekstu: FNRJ), a što je regulirano Ustavom koji je donesen 31. januara 1946. godine. Navedeni jugoslavenski ustav stavio je van snage odredbe ustava Kraljevine Jugoslavije iz 1931. godine, ali i politički mandat Demokratske Federativne Jugoslavije, koja je kratkotrajno postojala tokom 1945. godine kao *tranzicijska politička zajednica* te je, uzmimo, tako omogućila legalno prenošenje političke vlasti iz Prve u Drugu Jugoslaviju.

* Fakultet političkih nauka Univerziteta u Sarajevu.
E-mail: elvis.fejzic@fpn.unsa.ba

Nova jugoslavenska država bila je koncipirana prema *revizionističkim postulatima* sekularizma, republikanizma i narodnog suvereniteta koji su odgovarali ideološkim specifičnostima i svjetonazoru vladajuće komunističke političke elite. Štaviše, na karakter etablirane republikanske vladavine reflektirala se u velikoj mjeri i *politička dominacija* Komunističke partije Jugoslavije u sferi praktične politike. Preciznije rečeno, zbog dominantnog političkog uticaja, koji je nakon Drugog svjetskog rata imala Komunistička partija Jugoslavije, partijski sistem je s vremenom poprimio karakter *sistema s jednom dominantnom partijom*, što je bio samo uvod u politički monizam i jednopartijski sistem. S obzirom da je rukovođila i upravljala „...cjelokupnim društvom, Partija je svoj dominirajući utjecaj ostvarivala i u Narodnom frontu Jugoslavije (NFJ) te do Petog kongresa KPJ (1948) promovirala svoj program putem ove značajne masovne organizacije. Izgrađivan kao jedinstvena organizacija `narodnih masa`, NFJ bio je glasnogovornik Partije. U Narodni front ušle su i neke građanske stranke kao: Jugoslovenska republikanska stranka, Samostalna demokratska stranka, Savez zemljoradnika, Socijalistička stranka, Socijal-demokratska stranka, grupa `Napred`, Narodna seljačka stranka i Hrvatska republikanska seljačka stranka, koje su se odrekle samostalnog djelovanja pa su se nakon sporazuma Tito-Šubašić pridružile ovoj masovnoj organizaciji. Ulaskom u Narodni front prihvatile su njegov program, a time i stavove KPJ. Međutim, Narodnom frontu te građanske snage unutar i izvan njega nisu mogle ugroziti politički utjecaj.“ (Katz, 2011: 162, 163) Iz prethodno navedenog vidljivo je da se u spomenutoj političkoj praksi dogodilo neformalno institucionaliziranje *partijske države* – što je zasjenilo pluralističku i demokratsku prirodu tadašnjeg ustavno-političkog poretka – jer je snaga komunističke političke elite bila dominantna i imala je neprikosnoven legitimitet u narodu nakon završetka Drugog svjetskog rata. Partijska država je protudemokratski tip države – u kojoj je dominantna partijska volja bitnija od demokratske volje – kao što su, recimo, i birokratska ili ideološka država. (Više o tipologiji država u: Zgodić, 2015) Zbog toga takvu koncepciju politike situiramo u monističke oblike vladavine.

NR Bosna i Hercegovina bila je konstitutivni subjekt složene jugoslavenske države – koja je imala karakter federativnog državnog uređenja – pa je ravnopravno participirala u *distribuciji* sveukupnog državnog suvereniteta. U raspodjeli političkog suvereniteta participirale su narodne države – kao politički elementi federacije – i centralna državna vlast jugoslavenske socijalističke federacije, čiji su zakoni, ipak, imali primat nad zakonima narodnih republika, što je izraz *umjerenog političkog centralizma* u složenoj i saveznoj državi. To je itekako vidljivo, između ostalog, iz odredbi Ustava NR Bosne i

Hercegovine koji je donesen 31. decembra 1946. godine. Ovim ustavom Bosna i Hercegovina bila je definirana kao *narodna država republikanskog tipa*. (prema: Ustav NR Bosne i Hercegovine, čl. 1) Vlast je normativno bila utemeljena na *ideji narodnog suvereniteta*, a trebala se realizirati putem instituta posredne i neposredne političke participacije građanstva. Ipak, apostrofirana koncepcija demokratske i republikanske politike imala je drugačije i redukcionističko značenje u političkoj praksi – to je već djelomično nagoviješteno i elaborirano – zato što je bila *ideološki programirana* i zasnovana na *ideji političkog monizma* što, u pravilu, socijalističko poimanje demokratije čini neliberalnim.

Ustavna, politička i ideološka osnova Narodne Republike Bosne i Hercegovine

Politički temelji i struktura NR Bosne i Hercegovine bili su određeni i regulirani već spomenutim Ustavom FNRJ i Ustavom NR Bosne i Hercegovine iz 1946. godine, zatim zakonom o radničkom samoupravljanju iz 1950. godine i reformskim zakonom o lokalnoj samoupravi iz 1952. godine te, na koncu, Ustavnim zakonom o osnovama društvenog i političkog uređenja Federativne Narodne Republike Jugoslavije i saveznim organima vlasti iz 1953. godine (u daljem tekstu: Ustavni zakon FNRJ). Naime, markirane normativne promjene u političkoj sferi su, na jednoj strani, ukinule *monarhističku* i *feudalističku prirodu* ekonomsko-političkog sistema koji je utemeljen u Kraljevini Jugoslaviji, dok su, na drugoj strani, socijalističko shvatanje *narodne demokratije* – institucionalizirano ustavnim korekturama iz 1946. godine – transformirale u model *komunalne demokratije* zasnovan na marksističkom shvatanju ekonomije. S tog aspekta moguće je konstatirati da je taj ustavno-politički okvir – čiji je sastavni dio bila NR Bosna i Hercegovina – bio produkt *progresivne* i *revolucionarne praktične politike*, koja je vladavinu naroda predominantno promišljala kao *radničku* ili *ekonomsku demokratiju*, dok je *politička demokratija* i participacija građana – barem u periodu do donošenja Ustava iz 1963. godine, kojim će biti utemeljena Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija i njene socijalističke republike – bila podređena radničkoj participaciji u oblasti privrede. Međutim, u diskursu o karakteru i prirodi tadašnjeg političkog sistema posebno treba akcentirati da je odredbama Ustava NR Bosne i Hercegovine iz 1946. godine bila osigurana i zagarantirana „...ravnopravnost njenih naroda na način da se ta ravnopravnost iskazuje u svim oblastima društvenog razvoja. Ovim je, u prvi Ustav NR BiH, situirana odredba iz Deklaracije Drugog zasjedanja ZAVNOBiH-a iz 1944. godine da se u Bosni i Hercegovini zajamčuje ravnopravnost Srba, Muslimana i Hrvata.“ (Pejanović,

2013:38) Uz to, nacionalne manjine su, također, bile prepoznate u navedenim ustavnim rješenjima i uživale su autonomiju. (Ičević, 1989; Zgodić, 2000) Drugim riječima, nacionalne manjine u FNRJ imale su osigurano pravo na autonoman kulturni razvitak i upotrebu jezika. (prema: Ustav FNRJ, čl. 13) Takav politički status, u osnovi, pripada oblicima vladavine koji se razvijaju u skladu s politikom multikulturalizma i interkulturalizma.

Ipak, prikazano poimanje politike imalo je antinomijsku i kontingentnu prirodu, jer su kreatori ove *političke paradigme* vjerovali da sloboda i participacija u sferi rada može kompenzirati i nadomjestiti slobodu i političko sudjelovanje u oblasti monistički definirane praktične politike, koja je bila distancirana od pluralističkog modela demokratije. Zbog toga je politička participacija – kao normativno data mogućnost građanstva – u tadašnjem režimu vlasti, kojim je suvereno upravljala jugoslavenska komunistička elita, bila uglavnom *fiktivna*, odnosno imala je „... obilježja prividne političke participacije. ... Prividna politička participacija u jugoslavenskoj političkoj praksi, u osnovi, uključivala je slijedeće forme građanskog sudjelovanja u politici: štrajkove, studentske demonstracije, referendumе oko samodoprinosа, javne rasprave oko zakona i promjena, aktivitet radničkih i omladinskih organizacija koje su bile produžena ruka komunističke partije te, uz to, vijeća udruženog rada i vijeća općina ili republika.“ (Fejzić, 2016: 151) Federalističko uređenje jugoslavenske socijalističke države je, ipak, imalo izraženu centralističku prirodu, koji se prije svega može sagledavati kroz *institucionalni skupštinski dizajn* i ustavno načelo prema kojem su *federalni zakoni* imali dominantnu snagu u odnosu na zakone narodnih republika. No, odnos federalnih i republičkih vlasti permanentno se mijenjao i učestalo je doživljavao *ustavne korekcije* putem kojih se, u pravilu, osnaživao suvereni status i politička pozicija narodnih država, tj. republika. Imajući navedeno u vidu, participacija narodnih republika u ukupnom suverenitetu jugoslavenske socijalističke države imala je sva obilježja *uslovnog suvereniteta* – u čijoj distribuciji sudjeluju centralni i republički nivo vlasti – što je, u osnovi, temeljno obilježje suverene vlasti u složenim federalnim državama. To ne znači da takva koncepcija suvereniteta eliminira *političku autonomiju* srednjih nivoа vlasti u složenim državama, a u ovom slučaju narodnih republika, koje su bile autonomne u vršenju vlasti i praktičnom realiziranju ustavnih nadležnosti. S tim u vezi, moguće je konstatirati da je politička vlast NR Bosne i Hercegovine mogla autonomno regulirati sferu praktične politike, ali u skladu s normativnim obilježjima i principima koncepcije uslovnog suvereniteta.

Koncept državne vlasti u NR Bosni i Hercegovini – kao jednoj od jugoslavenskih narodnih država – imao je izražene suštinske atribucije ustrojstva

vlasti u *socijalističkim republikama* i *kolektivističkim državama* – doduše, uz neke specifičnosti koje su krasile isključivo jugoslavenski model socijalističke vladavine – prije svega zbog institucionaliziranog partijsko-političkog monizma i poimanja vlasništva, koje je počivalo na koncepciji državnog, a poslije i društvenog kolektivismu. (Detaljnije o teorijskim modelima i karakteristikama država pročitati u: Zgodić, 2015) Takva paradigma političke vladavine se, u pravilu, unutar evroatlanske politike i zapadne političke misli definira kao protudemokratska, neliberalna i netržišna, jer počiva na fiktivnoj izbornoj politici, rigoroznoj državnoj kontroli i sistemu centraliziranog planiranja u privredi. No, uz sve detektirane političke i ekonomske redukcionizme, ipak moguće je u navedenom jugoslavenskom režimu vlasti detektirati fragmente i egzemplare libertanske i emancipatorske politike, prije svega u oblasti *radničke participacije* kao primijenjenom konceptualnom modelu ekonomske demokratije.

Distribuirani suverenitet i teritorijalni integritet: o esencijalnim obilježjima republikanske vladavine

Uslovni koncept suvereniteta – koji se uveliko razlikuje od konvencionalne i djelomične verzije suverenosti – u federativnoj jugoslavenskoj državi nije se, u osnovi, negativno reflektirao na teritorijalni integritet narodnih republika, tako da je, uzmimo, NR Bosna i Hercegovina bila ostvarena u svojim historijskim granicama, čiji se nastanak može hronološki vezivati za političke tradicije srednjovjekovne Bosne ili, pak, za identificirane prirodne granice Bosne iz druge polovine 18. stoljeća, koje je detektirao u svojim djelima bosanski franjevac Filip Lastrić. (Fejzić, 2012) Tadašnja državna vlast NR Bosne i Hercegovine mogla je, unutar republičkog teritorija, autonomno donositi političke odluke, u skladu s datim ustavnim nadležnostima. (Bieber, 2006; Schuman, 2004; Trencsenyi, Kopeček, Lisjak Gabrijelčić, Falina, Baar, Janowski, 2018) Štaviše, moguće je u ponuđenim ustavnim rješenjima identificirati više različitih dokaza koji ukazuju na autonomiju, subjektivitet i historijski kontinuitet bosanskohercegovačke državnosti.

Tako se, uzmimo, ističe i konstatira – u već apostrofiranim ustavnim odredbama – da je NR Bosna i Hercegovina ostvarena u zajedničkoj oslobodilačkoj borbi kao narodna država i da je – na osnovu prava na samoopredjeljenje, uključujući pravo na otcjepljenje i ujedinjenje s drugim narodima – izrazila slobodnu volju svoga naroda bez razlika prema narodnosti i vjeroispovijesti te ujedinila se na osnovu načela ravnopravnosti sa drugim jugoslavenskim narodnim republikama u zajedničku i saveznu državu, tj. FNRJ.

(prema: Ustav NR Bosne i Hercegovine, čl. 2) Ipak, nakon uvođenja u političku praksu *novih zakonskih inovacija*, djelomično je korigiran zvanični *politički vokabular*, pa nakon donošenja „... radničkog samoupravljanja zakonom 1950. godine, Ustavni zakon pojmu `narod` dodaje atribut `radni`. Tako Ustavni zakon svugdje umjesto narod upotrebljava sintagmu `radni narod`, ali ne odustaje od građanskog koncepta vlasti. Predstavnički dom Narodne skupštine biraju građani, neovisno od toga što se upotrebljava i opći pojam `radni narod`, kada je riječ o zajamčenju njegovog prava samoupravljanja u oblasti prosvjete, nauke i kulture i socijalnih službi.“ (Ibrahimagić, 2003: 51) Zbog toga akcentirane zakonske inovacije i reformske poduhvati, ipak nisu doveli do suštinskih izmjena u kontekstu poimanja narodnog suvereniteta i prava narodnih republika. NR Bosna i Hercegovina imala je – kao jedna od narodnih država – ustavno definirane *državne simbole*, tj. zastavu i grb, što je regulirano članovima 4. i 5. Ustava NR Bosne i Hercegovine. Prema tome, ona je imala, pored navedenih oblika autonomije i suverene vlasti, i neke od *formalnih karakteristika* savremenih političkih zajednica i suverenih država. Teritorij NR Bosne i Hercegovine obuhvatao je – prema ustavnim odredbama – područje banjalučkog, bijačkog, dobojskog, hercegovačkog, sarajevskog, travničkog i tuzlanskog okruga te područje grada Sarajeva. (prema: Ustav NR Bosne i Hercegovine, čl. 3) Dakle, državni teritorij tadašnje Bosne i Hercegovine sastojao se od sedam okruga i jednog posebnog područja.

U pogledu temeljnih građanskih prava te ljudskih prava i sloboda, recimo, ondašnja ustavna rješenja nudila su *sadržajan spektar* prava i sloboda, koji se garantirao građanima i radnom narodu. Tako, naprimjer, opće pravo glasa, ravnopravnost žena u javnoj sferi, briga o djeci i mladima, sloboda mišljenja, naučno-umjetničkog rada i vjeroispovijesti, sekularizam i slobodan aktivitet vjerskih zajednica pripadaju setu temeljnih prava koje je garantirao Ustav FNRJ. Sve vjerske zajednice – čije učenje nije bilo protivustavno – bile su slobodne u vršenju vjerskih poslova i obreda. Dakle, vjerske škole bile su autonomne u radu, ali su bile pod općim nadzorom države. No, posebno je bila zabranjena zloupotreba crkve i vjere u političke svrhe i postojanje političkih organizacija na vjerskoj osnovi. (prema: Ustav NR Bosne i Hercegovine, čl. 26) Uz to, bila je garantirana građanima *široka lepeza prava*, koje poznaju samo demokratski ustavi i institut pravne države kao, uzimimo, sloboda štampe, govora, udruživanja, zborova, javnih okupljanja i manifestacija, kao i neprikosновенost ličnosti i pravičan tretman pred zakonom. (prema: Ustav NR Bosne i Hercegovine, čl. 28 i 29) U *tranzicijskom periodu* iz militarističkog u civilno političko stanje, koji se realizirao tokom druge polovine 1945. godine, kada su već bili koncipirani, osmišljeni i finalizirani politički temelji

slobodne, međunarodno priznate i suverene jugoslavenske države, bili su osigurani *osnovni mehanizmi* za etabliranje političkog pluralizma, pa tako vrijeđi apostrofirati sljedeće: „Privremena narodna skupština DFJ donijela je 25. kolovoza 1945. godine Zakon o udruženjima, zborovima i javnim skupovima kojim je bilo dozvoljeno postojanje političkih stranaka u autonomnim pokrajinama, republikama i na teritoriju savezne države. ... Međutim, stranke koje bi mogle širiti fašističke i profašističke programske sadržaje ili služiti izazivanju nacionalnih, rasnih ili vjerskih nejednakosti, mržnje ili razdora, bile su zabranjene. Do izbora za Ustavotvornu skupštinu, studenog 1945. godine, bile su registrirane Demokratska stranka, Narodna radikalna stranka, Jugoslovenska republikanska demokratska stranka, Socijalistička partija Jugoslavije i Socijal-demokratska partija Jugoslavije. Člankom 27. Ustava FNRJ bila je zagarantirana sloboda udruživanja pa su se naknadno registrirale Narodna seljačka stranka (1946.) i Samostalna demokratska stranka (1947), a Hrvatska republikanska seljačka stranka, koja je djelovala u Hrvatskoj i u Bosni i Hercegovini, nije bila službeno registrirana, premda je njen list *Slobodni dom* izlazio čak do kraja 1963. godine. Kako registracija nije morala biti i garancija za uspješno djelovanje, govori činjenica da KPJ nije bila službeno registrirana sve do Ustava Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije (SFRJ) iz 1963. godine. Tada je Savez komunista Jugoslavije (SKJ) definiran kao `osnovni pokretač političke aktivnosti` u društvenom životu SFRJ.“ (Katz, 2011: 162) Prema tome, u početku postoji *normativna mogućnost* za razvoj političkog pluralizma i natjecateljske izborne utakmice, ali te *normativne prednosti*, ipak, nisu donijele pluralistički demokratski razvoj u sferi praktične politike – zbog već akcentirane dominantne uloge komunističke partijske reprezentacije u političkoj praksi – pa je tokom vremena produciran *partokratski režim vlasti*.

Svi građani FNRJ imali su *jedinstveno savezno državljanstvo*, a svaki državljanin svake od narodnih republika bio je istovremeno i državljanin FNRJ. (prema: Ustav FNRJ, čl. 48) Treba naglasiti da je državni teritorij FNRJ bio jedinstveno državno i privredno područje, iako se sastojao od *teritorija narodnih republika*. (prema: Ustav FNRJ, čl. 45) Također, spomenutim ustavnim odredbama bila je adekvatno i vrlo sadržajno regulirana i *socijalna sfera* kao, uzmimo, pitanje stanovanja, neometanog komuniciranja, bračnih i porodičnih odnosa. (prema: Ustav NR Bosne i Hercegovine, čl. 27, 30 i 31) Stan i kućne prostorije smatrane su nepovrjeđivim, što je prilog sakralizacijskom poimanju privatne svojine i posjeda. Iako zaključenje braka prema vjerskim propisima nije bilo zabranjeno, ipak se punovažnim smatrao samo brak zaključen pred nadležnim državnim organima. Drugim riječima, NR Bosna i

Hercegovina – kao jugoslavenska narodna republika – bila je osmišljena kao *sekularna i socijalna država* sa razvijenim mjerama socijalne zaštite, njege i sigurnosti. Ustavnim odredbama promoviran je otvoreno radni aktivizam i savjesno obavljanje javnih dužnosti, jer jedino tako bilo je moguće – u uvidima kreatora navedenih ustavnih rješenja – sačuvati *socijalni mir*, tj. sistem socijalne politike planiran za socijalno obespravljene, ugrožene i oštećene te besplatne državne usluge kao što je, recimo, obrazovanje. (prema: Ustav NR Bosne i Hercegovine, čl. 33, 34, 36, 37. i 39) Međutim, u ondašnjem režimu vlasti bile su propisane i *opće ustavne dužnosti* građanstva što je, u osnovi, uticaj *teorije društvenog ugovora*, koja je koncipirala savremenu državu kao ugovorenu političku zajednicu vlastodržačke elite i građana. (Fridrih, 2005; Isensee, 2004; Prelot, 2002) Svi ustavni modeli države, u pravilu, počivaju na građanskim pravima i obavezama. Tako je, na primjer, *vojna i poreska* obaveza građana bila opća, pa je u tom kontekstu izdaja države bila označena kao najveći zločin prema narodu, dok se poreska obaveza određivala razmjerno privrednoj snazi građana. (prema: Ustav NR Bosne i Hercegovine, čl. 35 i 43) Akcentirane ustavne odredbe su građanima garantirale, čak, i konzumiranje instrumenata direktne demokratije, kao što su *molbe* i *peticije* organima državne vlasti. Štaviše, bilo je propisano i *pravo na žalbe* na odluke državne uprave i službenih lica. S druge strane, navedena ustavna politika posebno je rigorozno normirala i sankcionirala svaki oblik *protivustavnog* i *protivdemokratskog djelovanja* pojedinaca i grupa. (prema: Ustav NR Bosne i Hercegovine, čl. 40 i 44) Imajući u vidu sve prezentirane atribucije ustavnog, socijalnog, političkog i ekonomskog sistema NR Bosne i Hercegovine, moguće je zaključiti da je građanstvu bio *normativno serviran* cjelovit i sadržajan spektar prava i obaveza – u skladu sa tadašnjim poimanjem sekularizma, republikanizma, demokratije i marksističke ideologije – što je u političkoj praksi nerijetko, recimo, ipak imalo sasvim drugačije značenje i implementacijski karakter.

Kritička sinteza: politički suverenitet i socijalistička federativna država

Suverena i autonomna politička pozicija, koju je imala NR Bosna i Hercegovina u narodnoj jugoslavenskoj federaciji – proistekla je iz njenog ustavnog prava na samoopredjeljenje, udruživanje i odcjepljenje – omogućila joj je perspektivan politički razvoj i očuvanje stečenog političkog statusa u budućim *ustavnim kreacijama* u socijalističkoj jugoslavenskoj državi. Štaviše, takav politički status omogućio je Socijalističkoj Republici Bosni i Herce-

govini da zatraži i ostvari *nezavisnu političku egzistenciju* – što je realizirano u prvoj polovini 1992. godine – koja je nakon toga dobila međunarodno priznanje svih relevantnih političkih aktera. Bosna i Hercegovina se i dalje razvija kao tranzicijska i postsocijalistička država, čiji politički proces još uvijek prolazi kroz demokratsku konsolidaciju i ekonomsku tranziciju. Iako ne postoji potpuna saglasnost u Bosni i Hercegovini oko njenog razvoja i političkih opredjeljenja u sferi vanjske politike, evidentno je da ona treba slijediti već trasirani put evroatlantskih integracija, jer samo tako može osigurati pacifističku perspektivu i sigurnu egzistenciju svojim građanima.

Uprkos tome što i dalje postoje dezintegracijske političke struje, koje permanentno osporavaju i poriču historijski kontinuitet i političku perspektivu države Bosne i Hercegovine, treba konstatirati da njeno dugotrajno postojanje u svemu nadilazi i trijumfira nad subjektivnim naracijama i ekspanzionističkim argumentima njenih poricatelja. S tim u vezi, profesor Mustafa Imamović se svojevremeno, uz spremne odgovore i konstatacije, zagonetno pitao „... šta je to što Bosnu i Hercegovinu, uprkos svim silama koje su se udružile da je rasture i unište, drži na okupu? Čini se da je stalno podsjećanje na vrijeme antifašističkog NOR-a nužno iz prostog razloga, što je... posezanje za prošlošću jedna od najčešćih strategija za tumačenje sadašnjosti. U tom se pogledu nikad ne zna da li je prošlost stvarno prošla, svršena i zapečaćena. Iskustvo iz posljednje decenije XX stoljeća govori da kod nas određena prošlost nije završena ni prevaziđena. Zato su antifašizam i ZAVNOBiH ovoj zemlji danas potrebni jednako kao i prije sedamdeset godina.“ (Imamović, 2013: 24) Upravo prethodne instrukcije možda najbolje identificiraju političke temelje savremene bosanskohercegovačke državnosti, koji su stabilna osnova za autonoman i siguran budući politički razvoj države Bosne i Hercegovine u pluriverzičnom i policentričnom globalnom okruženju. Dakle, normativni politički ciljevi su već detektirani i poznati, tako da za sada, na unutardržavnom planu, nedostaje samo većinska demokratska volja koja će realizirati apostrofiranu viziju politike.

Bibliografija

1. Bieber, Florian (2006). *Post-war Bosnia: ethnicity, inequality and public sector governance*. Palgrave Macmillan, UNRISD. New York.
2. Čaušević, Dženana (2005). *Pravno-politički razvitak Bosne i Hercegovine: Dokumenti sa komentarima*. Magistrat. Sarajevo.
3. Fejzić, Elvis (2012). Political Thought in Bosnia and Herzegovina at the Time of the Austro-Hungarian Rule, 1878–1918. *East Central Europe*. Vol. 39 (Issue 2-3), pp 204-236.

4. Fejzić, Elvis (2016). Neposredna demokratija u monopartijskim socijalističkim državama: o minimiziranju volje naroda i paradoksima savremene politike. *Znakovi vremena*. Vol. XIX (br. LXXIII), 141-153.
5. Fejzić, Elvis (2017). Ideološki radikalizam, politički autoritarizam i kolektivistička kultura u Bosni i Hercegovini. *Godišnjak BZK Preporod*. Vol. XVII (br. XVII), 233-245.
6. Fridrih, Karl Joakim (2005). *Konstitucionalna demokratija: teorija i praksa u Evropi i Americi*. CID. Podgorica.
7. Ibrahimagić, Omer (2003). Savremeni ustavni položaj naroda u Bosni i Hercegovini. *Znakovi vremena*. Vol. VI (br. XVIII/XIX), 47-63.
8. Ičević, Dušan (1989). *Jugoslovenstvo i jugoslovenska nacija*. Naučna knjiga. Beograd.
9. Imamović, Mustafa (2013). ZAVNOBiH i državnopravni kapacitet Bosne i Hercegovine. *Historijska traganja*. Vol. VI (br. XII), 17-25.
10. Isensee, Josef (2004). *Država, ustav, demokracija*. Politička kultura. Zagreb.
11. Katz, Vera (2011). Ustavno-pravni i politički položaj Bosne i Hercegovine prema ustavima FNRJ i NR BiH 1946. godine. *Historijska traganja*. Vol. IV (br. VII), 159-200.
12. Pejanović, Mirko (2013). Bosna i Hercegovina od ZAVNOBiH-a do Daytonskog sporazuma: Kontinuitet izgradnje državnosti u XX stoljeću. *Historijska traganja*. Vol. VI (br. XII), 27-48.
13. Petranović, Branko (1988). *Istorija Jugoslavije 1918-1988., Knj. 3.: Socijalistička Jugoslavija 1945-1988*. Nolit. Beograd.
14. Prelot, Marcel (2002). *Političke institucije*. Politička kultura. Zagreb.
15. Schuman, Michael A. (2004). *Nations in Transition: Bosnia and Herzegovina*. Facts On File. New York.
16. Trencsenyi, Balazs; Kopeček, Michal; Lisjak Gabrijelčič, Luka; Falina, Maria; Baar, Monika; Janowski, Maciej (2018). *A History of Modern Political Thought in East Central Europe: Volume II: Negotiating Modernity in the 'Short Twentieth Century' and Beyond, Part I: 1918-1968*. Oxford University Press. Oxford.
17. *Ustav Federativne Narodne Republike Jugoslavije*, Službeni list FNRJ, Beograd, 1946.
18. *Ustav Narodne Republike Bosne i Hercegovine*, Službeni list NRBiH, Sarajevo, 1947.
19. *Ustavni zakon o osnovama društvenog i političkog uređenja Federativne Narodne Republike Jugoslavije i saveznim organima vlasti*, Novinarsko izdavačko poduzeće, Zagreb, 1953.
20. Zgodić, Esad (2000). *Titova nacionalna politika: Temeljni pojmovi, načela i vrijednosti*. KO SDP BiH Sarajevo. Sarajevo.
21. Zgodić, Esad (2015). *O državama: Kritički pojmovnik statologije, Knjiga I i II*. Fakultet političkih nauka. Sarajevo.

CONCLUDING REMARKS

The sovereign and autonomous political position of the People's Republic of Bosnia and Herzegovina in the Yugoslav People's Federation - derived from its constitutional right to self-determination, association and secession - enabled it to develop prospective political development and preserve its political status in future constitutional creations in the socialist Yugoslav state. Moreover, such political status enabled the Socialist Republic of Bosnia and Herzegovina to seek and achieve an independent political existence - which was realized in the first half of 1992 - which subsequently received international recognition from all relevant political actors. Bosnia and Herzegovina continues to develop as a transition and post-socialist state, that is still undergoing democratic consolidation and economic transition. Although there is no consensus in Bosnia and Herzegovina on its development and political commitments in the area of foreign policy, it is evident that it should follow the already paved path of Euro-Atlantic integration, because only in this way can it ensure a pacifist perspective and secure existence for its citizens. Despite the fact that there are still disintegrating political currents, which permanently challenge and deny the historical continuity and political perspective of the state of Bosnia and Herzegovina, it should be noted that its long existence surpasses and triumphs over the subjective narratives and expansionist arguments of its deniers.